

УДК 342.731

О.М. БИКОВ, канд. юрид. наук, ст. наук. співр., Інститут законодавства Верховної Ради України

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ РЕЄСТРАЦІЇ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Ключові слова: релігія, релігійні організації, державна реєстрація, релігійне об'єднання

Релігійні організації – це система організаційно оформлених добровільних релігійних об'єднань, які утворені з метою задоволення релігійних потреб громадян сповідувати будь-яку віру та діють відповідно до своєї ієрархічної та інституційної структури.

Одним із проблемних питань, які передують діяльності релігійних організацій, є процедура їх реєстрації та набуття статусу юридичної особи. Законодавство в зазначеній сфері має суттєві недоліки. Їхня особливість полягає в тому, що будучи недостатньо чітко виписаним режим реєстрації релігійних організацій дає змогу неоднозначного тлумачення даних норм з боку державних органів. А що це означає в сучасних українських реаліях, особливих пояснень не вимагає. Процедура реєстрації релігійних організацій є занадто обтяжливою і громіздкою, однак, як засвідчує практика, деякі незручності створюють самі суб'єкти реєстрації: адміністрації встановлюють власні вимоги до переліку і до форм поданих для реєстрації документів [1, с.137]; не чітка регламентація строків подання документів та самої реєстрації. Все це викликає актуальність даної статті.

Проблема реєстрації релігійних організацій не є новим як в теорії, так і в практиці вітчизняної науки. Окремі аспекти досліджуваного питання знайшли своє відображення у працях таких вчених, як Ю.А. Розенбаума, Г.Л. Сергієнко, Л.В. Ярмол, А.М. Колодного, Б.О. Лобовика, Є.Є. Додіної, О.Л. Деркача, В.Д. Фу-

чеджі, С.М. Братуся, П.Л. Яроцького та ін. Проте, зважаючи на плинність законодавства, деякі положення втратили свою актуальність і потребують додаткового законодавства. Метою даної статті являється з'ясування концептуальних питань реєстрації релігійних організацій, набуття ними статусу юридичної особи, а також формулювання пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства в зазначеній сфері.

Переходячи безпосередньо до розгляду окреслених питань, слід зазначити, що на сьогоднішній день процедура надання релігійним організаціям статусу юридичної особи не регламентована в повному обсязі, викликає в окремих випадках певне свавілля деяких місцевих органів влади, а також і спроби з боку релігійних громад по-своєму трактувати діюче законодавство. Питання набуття релігійною громадою статусу юридичної особи – це підґрунтя цивілізованих, юридично закріплених відносин у суспільстві. Сьогодні ця процедура чітко визначена: вона спрощує сам процес реєстрації юридичної особи, задає чіткі рамки відносин та орієнтири для співпраці [2, с.107]. Хоча на практиці деякі релігійні громади прагнуть реєструвати статuti, в яких на перше місце виходять ознаки не суті юридичної особи, а меркантильні інтереси та розрахунки.

Для набуття статусу юридичної особи релігійні організації мають бути зареєстрованими, тобто визначені як учасники правовідносин. Державна реєстрація дає релігійній організації права юридичної особи і як юридична особа релігійна організація має право на відкриття банківського рахунку, оренду чи набуття права власності на місця богослужінь або для інших релігійних питань, має право укладати договори, тобто здійснювати діяльність, яка пов'язана з відправленням культів.

Питання реєстрації релігійних організацій має як національне закріплення, так і міжнародне. Так, Венеціанською комісією на її 59-й пленарній сесії у Венеції 18–19.06.2004 р. бу-

ли прийняті директиви, згідно з якими Закони щодо релігійних об'єднань, які регламентують набуття статусу юридичної особи за допомогою реєстрації, об'єднання та інших подібних дій є особливо важливим для релігійних організацій [3, с.66]. На національному рівні порядок реєстрації релігійних організацій закріплено в Розділі III Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації».

Реєстрація релігійної організації є складною, подвійною процедурою і потребує спрощення. В Україні на сьогодні, незважаючи на складність реєстрації, склалася сприятлива ситуація для релігійних організацій, тому що здебільшого не перевіряється основна мета релігійних організацій, з якою вони створюються. Це питання потребує глибокого і докладного розроблення. Законодавчо на належному рівні потребує врегулювання питання проведення релігієзнавчої експертизи, яка, у свою чергу, здатна замінити собою дозвіл обласних державних адміністрацій на створення релігійних організацій [4, с.32]. Тобто при бажанні створити релігійну організацію потрібно надати статутні документи з повним викладенням віровчення на експертизу.

Для набуття статусу юридичної особи релігійною громадою, яка є найпоширенішим видом релігійної організації, Закон вимагає подання громадянами в кількості не менше 10 чоловік, які утворили її і досягли 18-річного віку, заяви та статуту до органу, уповноваженого здійснювати реєстрацію. Згідно з ст.13 Закону релігійна організація визнається юридичною особою з моменту реєстрації її статуту (положення) та як юридична особа користується правами і несе обов'язки відповідно до чинного законодавства і свого статуту (положення) [5].

Органами, уповноваженими здійснювати реєстрацію статутів релігійних громад є: 1) обласні державні адміністрації; 2) Київська та Севастопольська міські державні адміністрації; 3) Уряд Автономної Республіки Крим.

Одночасно законодавством передбачена дещо інша процедура для реєстрації статутів (положень) таких релігійних організацій: релігійних центрів, управлінь, монастирів, релігійних братств, місій та духовних навчальних закладів, які подають на реєстрацію статут (положення) до державного органу України у справах релігій, яким відповідно Указу Президента «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» [6] є реорганізоване Міністерства культури України. Орган, який здійснює реєстрацію, протягом місячного строку, встановленого законом для розгляду заяви, статуту (положення) релігійної організації: а) приймає відповідне рішення; б) не пізніше як у десятиденний термін письмово повідомляє про нього заявникам.

У реєстрації статуту (положення) релігійної організації може бути відмовлено, якщо її статут (положення) або діяльність суперечать чинному законодавству. Рішення про відмову в реєстрації статуту (положення) релігійної організації із зазначенням підстав відмови повідомляється заявникам письмово в десятиденний термін. Це рішення може бути оскаржено в суд у порядку, передбаченому цивільним процесуальним законодавством України (ст.15) [5].

Відповідно до вимог ст.3 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» об'єднання громадян, профспілки, партії, благодійні організації, релігійні організації реєструються в порядку і органами, визначеними відповідно до законів, якими регулюються особливості їх створення та державної реєстрації.

Після реєстрації у згаданих органах вищезазначені суб'єкти звертаються до державного реєстратора для включення їх до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, при цьому подається заповнена реєстраційна картка (форма № 6). Дані про реєстрацію підтверджуються пред'явленням оригіналу свідоцтва про дер-

жавну реєстрацію такого суб'єкта у відповідному органі реєстрації [7].

Органи, які уповноважені здійснювати державну реєстрацію статутів (положень) релігійних організацій, мають, як контрольні, так і наглядові повноваження, тобто не є контролюючими органами в чистому вигляді.

Орган, що здійснює реєстрацію на протязі встановленого законодавством місячного терміну розглядає заяву та статут (положення) релігійної організації та приймає відповідне рішення. Саме в цей період орган реєстрації здійснює перевірку відомостей, зазначених у поданих документах. У Законі не передбачені обставини, які повинні перевірятися органом реєстрації під час розгляду заяви та статуту (положення) релігійної організації. Однак, аналізуючи нормативні приписи Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», можна зробити висновок, що перевірка, перш за все, підлягає відповідності статуту (положення) та діяльності релігійної організації чинному законодавству. Отже, орган реєстрації, зокрема, перевіряє, чи дотримані під час створення релігійної організації вимоги щодо добровільності її створення, вимоги, що пред'являються чинним законодавством до статуту (положення) релігійної організації, чи повноважними особами створена релігійна організація, тощо. За результатами перевірки статутних документів відповідний орган у справах релігій, при наявності підстав, зазначених в Законі, має право відмовити в реєстрації статуту (положення) релігійної організації [8, с.38].

На практиці в більшості випадків після прийняття статуту вищим органом релігійної громади він потребує подальшого затвердження, відповідно до власних канонічних норм, керівником відповідного релігійного об'єднання, до складу якого входить та чи інша релігійна організація. Однак, у випадку, коли релігійна організація чи громада є самостійною (автономною) та не входить до будь-якого релігійного об'єднання, в та кому затвердженні статуту потреби не виникає.

У 2009 році Міністерством юстиції України підготовлено проект Закону України «Про свободу совісті, віросповідання та релігійні організації». Що стосується статуту релігійної організації, то, згідно із законопроектом, він приймається на загальних зборах учасниками суспільства, а не «віруючими громадянами» – за редакцією Закону, що діє зараз. Окрім відомостей, передбачених нині чинним Законом, законопроект пропонує внести до статуту відомості про повне найменування релігійної організації та про порядок прийняття рішення про її припинення [9].

Не менш важливим є і питання щодо зазначення в статуті релігійної організації її найменування. Однак в Законі такої вимоги до статуту не передбачено. Водночас є цілком очевидним, що релігійна організація повинна мати назву, відмінну від назви інших, вже зареєстрованих, релігійних організацій. Існування релігійних організацій з тотожними назвами може ввести в оману як звичайних громадян, так і посадовців органів державної влади та місцевого самоврядування, тим більше за наявності такого розмаїття існуючих релігійних організацій різних конфесій в нашій державі. Видається доцільним передбачити в Законі, що у випадку звернення засновників з відповідними заявами про реєстрацію статутів (положень) релігійних організацій, що мають одну і ту саму назву, перевага повинна надаватися релігійній організації, яка першою подала заяву про реєстрацію.

Крім того, треба встановити в Законі, що однією з підстав для відмови в реєстрації статуту є наявність зареєстрованої релігійної організації з найменуванням, яке тотожне найменуванню релігійної організації, яка має намір за реєструвати свій статут (положення). Також з найменування релігійної організації, вказаного в статуті, має бути зрозуміло, що організація є саме релігійною, а не громадською, адже багато так званих деструктивних сект є за своєю природою релігійними організаціями, а діють юридично як громадські ор-

ганізації, що є порушенням чинного законодавства [10, с.33].

Одночасно необхідно зазначити, що діяльність релігійної організації може бути припинено у зв'язку з її реорганізацією (поділом, злиттям, приєднанням) або ліквідацією. У разі порушення релігійною організацією, що є юридичною особою, положень Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» та інших законодавчих актів України її діяльність може бути припинено також за рішенням суду (ст.16) [5].

У разі відмови в реєстрації релігійна організація, як правило, продовжує своє існування як громадська організація і в такому випадку досить складно перевірити сферу її діяльності.

Аналіз вищезазначених положень дає підстави стверджувати про подвійний характер реєстрації релігійних організацій, що, на нашу думку, є неправильним і занадто обтяжливим. З цього приводу слушно зауважує Г. Друзенко, який вважає, що головним завданням законодавця у цій сфері є створення максимально простого, чіткого та необтяжливого механізму реалізації права на свободу віросповідання та світогляду, який би, не порушуючи меж втручання у простір людської свободи, обмежувався лишень сферами де участь держави для реалізації такого права є необхідною [11]. Нажаль саме в забезпеченні юридичного механізму щодо реєстрації релігійних організацій в чинному законодавстві містяться суттєві недоліки.

Саме тому, щоб уникнути можливих зловживань з боку державних органів необхідно, щоб законодавчо було встановлено зрозумілий процес реєстрації релігійних організацій, де чітко має бути визначено: 1) який орган буде проводити державну реєстрацію релігійних організацій; 2) остаточний перелік необхідних документів, які слід надати для проходження державної реєстрації; 3) конкретні строки, протягом яких державний орган проводить державну реєстрацію; 4) випадки, коли орган, що здійснює реєстрацію релігійних ор-

ганізацій, має право зажадати висновки інших державних органів чи проведення релігійно-наукової експертизи відвідними спеціалістами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кочкадан А. Організаційно-правові форми релігійних організацій в Україні / А. Кочкадан // Вісник Львів. ун-ту. Серія юридична. – 2010. – Вип. 50. – С. 133–139.
2. Левчук В. Нормативно-правове забезпечення діяльності релігійних організацій / В. Левчук // Релігія і закон: Проблеми правового врегулювання державно-церковних відносин. – К., 2002. – С. 126–129.
3. Додіна Є. Є. Щодо регулювання реєстрації релігійних організацій / Є. Є. Додіна // Митна справа. – 2009. – № 5 (65). – С. 59–67.
4. Карпунчев В. П. Прогалини в адміністративно-правовому регулюванні статусу релігійних об'єднань в Україні / В. П. Карпунчев // Наук. вісник Київськ. нац. ун-ту внутр. справ. – 2010. – № 4. – С. 26–35.
5. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації»: від 23.04.1991 р. // ВВР УРСР. – 1991. – № 25. – Ст. 283.
6. Указ Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади»: від 09.12.2010 р., № 1085/2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
7. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців»: від 15.05.2003 р. // ВВР України. – 2003. – № 31–32. – Ст. 263.
8. Пристінський І. О. Щодо проблеми державного контролю та нагляду за діяльністю релігійних організацій / І. О. Пристінський // Крим. юрид. вісник. – 2009. – № 2 (6). – С. 233–241.
9. Бахолдина М. «Монастырь Limited» / М. Бахолдина // Юридическая практика/ – 2006. – № 31 (449) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.yurpractika.com/article.php?id=10006321>.

10. Пристінський І. О. Статут (положення) релігійної організації як документ, що визначає її адміністративно-правовий статус / І. О. Пристінський // Адвокат. – 2009. – № 7 (106). – С. 31–34.

11. Друзенко Г. Між традицією та свободою. Релігійна свобода. – 2007. – № 11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.risu.org.ua/ukr/religion.and.society/analysis/article;10725>.

Биков О. М. Основні проблеми реєстрації релігійних організацій та шляхи їх вирішення / О. М. Биков // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 70–74 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11bomciv.pdf>

Розкрито концептуальні питання реєстрації релігійних організацій, набуття ними статусу юридичної особи, а також сформульовано пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства в зазначеній сфері. Зроблено узагальнення щодо необхідності уникнення можливих зловживань з боку державних органів, яке можливе за умови законодавчо встановленого зрозумілого процесу реєстрації релігійних організацій.

Быков О.М. Основные проблемы регистрации религиозных организаций и пути их решения

Раскрыты концептуальные вопросы регистрации религиозных организаций, приобретение ими статуса юридического лица, а также сформулированы предложения по совершенствованию действующего законодательства в указанной сфере. Сделано обобщение относительно необходимости избегания возможных злоупотреблений со стороны государственных органов, которое возможно при условии законодательно установленного понятного процесса регистрации религиозных организаций.

Bykov O.M. The Basic Problems of Registration of the Religious Organizations and a Way of Their Decision

The article explores the conceptual issues of registration of religious organizations, their acquisition of legal status, and formulates proposals to improve legislation in this area. Generalization concerning necessity of avoiding of possible abusing from outside state structures which is possible under condition of legislatively established clear process of registration of the religious organizations is made.